

РОЗДІЛ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО;

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.11>

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА НЕПРАВОМІРНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Безпалов Р.В.,

*аспірант кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»*

Безпалов Р.В. Механізм впливу інформаційного простору мережі інтернет на неправомірну поведінку неповнолітніх.

Інформаційний простір мережі Інтернет має подвійний характер: з одного боку, воно надає величезні можливості щодо соціалізації та розвитку особистості, а з іншого – створює проблеми, пов'язані з використанням інформаційних ресурсів злочинними елементами. Найбільшу криміногенну небезпеку становлять соціальні мережі, спеціалізовані сайти та анонімні інтернет-простори, основною аудиторією яких є неповнолітні.

Сучасна архітектура інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет з її загальнодоступністю, відкритістю, необхідністю, децентралізованістю та анонімністю породжує у користувачів почуття невразливості, що дозволяє розповсюджувати шкідливий контент та вчиняти дії з порушенням норм національного та міжнародного права. Таке поєднання призводить до того, що інтернет стає одним із найпотужніших інструментів криміналізації та віктимізації неповнолітніх, що свідчить про криміногенний потенціал мережі Інтернет як інструмент поширення забороненої інформації.

Для формування певного стереотипу мислення в мережі Інтернет використовуються особливі психологічні технології, такі як: відволікання або концентрація уваги, створення ілюзій сприйняття, розумове спрощення, обмеження матеріалу, спотворення фактів, емоційне нагнітання та ін.

Найпотужнішим засобом впливу в інформаційному просторі мережі Інтернет є фільми, онлайн-відеоролики, приколи, аніме та кліпи, які доносять до глядачів не сухі факти, а через яскраві образи, емоційні характери, захоплюючі сюжети, диктують певні моделі (стереотипи) поведінки та парадигми життєустрою.

За допомогою контенту мережі Інтернет відбувається популяризація та адаптація кримінальних норм та цінностей, пропаганда споживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних та нових потенційно небезпечних психоактивних речовин, статевої розбещеності, крайніх та патологічних проявів сексуальної орієнтації людини, відверте заохочення широкого вживання ненормативної лексики та інших форм ненормативної поведінки, формування правового нігілізму.

Ключові слова: Інтернет, неповнолітні, механізм впливу, інформація, девіантна поведінка.

Bezpalov R.V. The mechanism of influence of the information space of the Internet on the illegal behavior of minors.

The information space of the Internet network has a double character: on the one hand, it provides enormous opportunities for socialization and personal development, and on the other hand, it creates problems related to the use of information resources by criminal elements. The greatest criminogenic danger is represented by social networks, specialized sites and anonymous Internet spaces, the main audience of which are minors.

The modern architecture of the Internet information and telecommunications network with its general accessibility, openness, necessity, decentralization and anonymity gives users a feeling of invulnerability,

which allows them to spread harmful content and commit actions that violate the norms of national and international law. This combination leads to the fact that the Internet becomes one of the most powerful tools of criminalization and victimization of minors, which indicates the criminogenic potential of the Internet as a tool for spreading prohibited information.

To form a certain stereotype of thinking on the Internet, special psychological technologies are used, such as: distraction or concentration of attention, creation of illusions of perception, mental simplification, limitation of material, distortion of facts, emotional incitement, etc.

The most powerful means of influence in the information space of the Internet are films, online videos, jokes, anime and clips, which convey to the audience not dry facts, but through bright images, emotional characters, exciting plots, dictate certain models (stereotypes) of behavior and lifestyle paradigms.

With the help of the content of the Internet, takes place popularization and adaptation of criminal norms and values, propaganda of the consumption of alcohol, narcotic drugs, psychotropic and new potentially dangerous psychoactive substances, sexual promiscuity, extreme and pathological manifestations of human sexual orientation, frank encouragement of the widespread use of profanity and other forms of profanity, the formation of legal nihilism.

Key words: Internet, minors, influence mechanism, information, deviant behavior

Постановка проблеми. Протягом свого розвитку цивілізація завжди стикалася з необхідністю забезпечення власної безпеки. У всі часи людство намагалося захистити себе від навколишнього світу в первіснообщинному ладі, від злочинних та інших протиправних посягань у наш час.

Особливу увагу суспільство завжди приділяло підростаючому поколінню, адже діти – наше майбутнє, а виховання високоморальної, морально стійкої та фізично сформованої особистості – запорука прогресивного розвитку держави. Не випадково останніми роками в Україні наголошується на захист прав неповнолітніх, зокрема на тлі посилення однієї з таких національних загроз, як деструктивний вплив прихованої негативної інформації на неповнолітніх.

Мета статті – дослідити механізм впливу інформаційного простору мережі інтернет на неправомірну поведінку неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Стратегічний розвиток інформаційного простору вимагає вжиття заходів щодо ефективного використання сучасних інформаційних платформ, в першу чергу мережі Інтернет. Одним з важливих показників темпів його побудови є Інтернет-активність. У значній мірі цей показник визначається доступністю Інтернету, інтенсифікацією використання інформаційних і телекомунікаційних технологій і їх впливом на розвиток галузей економіки та систем управління, у тому числі у сфері забезпечення правопорядку. Так, за даними Factum Group за третій квартал 2019 р. Кількість 152 інтернет-користувачів в Україні становить 22,9 млн людей (71% населення країни). Таке збільшення відбулося за рахунок «смартфонізації» населення (22% населення входять в Інтернет за допомогою смартфонів). При цьому майже все населення України у віці до 35 років є користувачами мережі Інтернет [7]. Змінилася система поведінки з інтернетом, люди перестали виходити в мережу, вони стали там перебувати постійно в режимі онлайн.

Використання інформаційних технологій носить як позитивний, так і негативний характер. З однієї сторони, контент містить великий об'єм конструктивної інформації, що дозволяє навчатися та отримувати нові знання. Спілкування у мережі допомагає підліткам нейтралізувати ті перешкоди, які нерідко роблять болючими безпосередні контакти: дійсні або уявні недоліки власної зовнішності, дефекти мови (наприклад, заїкуватість), деякі властивості характеру (боязкість, сором'язливість та ін.). При високому ступеню анонімності спілкування вказані недоліки легко приховати, а в випадку настирливих розпитувань можна просто припинити спілкування, чому сприяє асинхронність комунікацій. Спілкування офлайн відбувається з відстрочкою по часу через повідомлення, при цьому комунікація можлива як з одним співрозмовником, так і із багатьма людьми на форумах, в чатах, блогах [3].

З негативної сторони, мережа сприяє якісним змінам вчинення кримінальних правопорушень, модернізації методів, способів і засобів їх вчинення та підвищення рівня поінформованості неповнолітніх про це.

Традиційно виділяють два протилежних механізми впливу інформаційного контенту на психіку людини: катартис і антикатартис. Катартис припускає гармонізуючий ефект і проявляється в стані ейфорії, радості, позитивних емоцій та ін. Антикатартис в стані пригніченості, приниженості, страху, агресії та ін.

На тлі неконтрольованого, а часто й цілеспрямованого впливу за допомогою розміщення провакаційної або забороненої інформації у мережі Інтернет відбуваються деструктивні зміни власти-

востей і якостей особи. Когнітивні (формуючі переконання, бажання, наміри тощо) і комунікативні (що демонструють протиправну і антисуспільну поведінку) фактори, сприяють формуванню спотворених морально-психологічних установок, девіантної (деліквентної) поведінки та асоціального образу життя.

Активне використання мережі привело до зміни місця підлітка в системі комунікацій, а значить, і в суспільстві. Юна аудиторія перестає бути пасивним об'єктом інформування. Найважливішою характеристикою сучасного підростаючого покоління є активність в інформаційному просторі, прагнення стати рівноправним суб'єктом в своїй аудиторії комунікації.

Підростаюче покоління виявляє себе як суб'єкт, активний творець інформаційного простору [4].

Інтернет відкриває неповнолітнім величезні можливості, а їх навченість і гнучкість дозволяють їм набагато швидше, чим дорослим, освоюватися в мережі та почуватися там як удома. Перебуваючи віч-на-віч з комп'ютером або мобільним телефоном, підліток відчуває, що живе, діє та причетний до великого світу. Глобальна мережа захоплює своїми можливостями, але при цьому підлітками не враховується кількість мережевих ризиків, з якими вони стикаються в світовій паутині [6]. Велика аудиторія сприяє постійному припливу учасників зі своїми поглядами, нерідко носить асоціальний характер, що приводить до певної маргіналізації окремої частини користувачів мережі.

Формування та розвиток особистості неповнолітнього відбувається під впливом багатьох самостійних факторів: сім'ї, школи, друзів, неформальних груп, засобів масової інформації, контенту мережі Інтернет. У міру дорослішання підлітка вплив з боку сім'ї та школи на нього помітно зменшується, відбувається посилення впливу зі сторони неформальних груп. Це пов'язано з виконанням однолітками в старшому підлітковому і юнацькому віці надзвичайно важливою функції - забезпечення емоційного комфорту, що є основою міжособистісних відносин і своєрідним інформаційним каналом. Визнання в середовищі товаришів особливо значимо у цьому віці.

Особливість сучасного інформаційного середовища, базується на інтернет-технологіях, полягає в її впливі на соціальну поведінку. Індивід вже існує в іншій системі відносин. Він керується не лише поведінкою людей, що оточують його всередині обмеженої території, але тою поведінкою осіб, які перебувають далеко за межами його проживання. Саме система взаємодії людей у цьому інформаційному середовищі дозволяє створити інформаційні механізми впливу і управління, а інформаційний конформізм призводить до формування залежності від думок, установок і оцінок інших людей. При цьому в мережі все яскравіше бачимо «розмивання» інституту заборони, цінностей, еталонів поведінки і критеріїв розмежування позитивного і негативного, що також веде до формування деліквентної поведінки. Якщо раніше на менталітет і поведінку неповнолітнього в переважній більшості впливала лінія поведінки найближчого оточення (основою була система батьківського і соціального контролю), то в сучасних умовах на мотивацію неповнолітнього суттєво вплив надає Інтернет.

Механізм впливу інформаційного простору мережі Інтернет на особистість неповнолітнього користувача дуже складний та неоднозначний. Про вплив інформації можна, можливо говорити лише з певним ступенем умовності, оскільки і позитивний, і негативний вплив тієї чи іншої сторони суспільного життя (умови, процесу) залежить від конкретної комбінації детермінант.

Про це ж, на наш погляд, свідчить і зниження показників злочинності неповнолітніх, виховуваних в сім'ї з одним з батьків або поза сім'єю, що вказує на збільшення ступеня впливу інших факторів, в першу чергу інтернету, на криміналізацію неповнолітніх [8]. Так, за останні три роки цей показник знизився з 57 до 55%, тобто на два відсотки зріс рівень злочинності неповнолітніх, що виховуються в повній сім'ї.

При цьому необхідно враховувати особливості поведінки неповнолітніх як багато в чому визначаються суперечливістю їхнього вікового становища: це вже не діти, але ще і не дорослі. Саме в підлітковому віці формується почуття дорослості. Підліток починає ідентифікувати себе з дорослими, але поки що не може налагодити з ними повноцінного співробітництва. Це пов'язано ще з не повністю сформованою психофізіологічною основою дорослості, а також з тим, що дорослі продовжують дивитися на нього як на дитину. З одного боку, неповнолітні хочуть бути самостійними в виборі цілі в життя, а з іншого - вони змушені погоджуватись з думкою педагогів, батьків, однолітків, і навіть з об'єктивними обставинами. Так виникає конфліктність, прагнення самоствердження, зокрема і через наслідування асоціальним формам поведінки, впертість, негативізм (неприйняття виховних заходів). Особливо небезпечним бачиться формування особистості через ідентифікацію себе з конкретною

протиправною позицією або моделлю поведінки, тобто така дитина намагається наслідувати найбільш найпоширенішим образам.

На наш погляд, в основі проблеми дитячої злочинності лежить більша частини поганого впливу навколишнього інформаційної середовища, а не особиста схильність підлітка до девіантної поведінки. Крім того, не самої кращою атмосфери в сім'ї, школи, багато дітей схильні до впливу негативного інформаційного поля. Все це дає великий вплив на незміцнілий розум неповнолітніх.

У кримінальних правопорушеннях неповнолітніх виявляються вікові особливості, розвиваються з несприятливою для формування і життєдіяльності особистості соціального середовища. По-перше, в «мотивах зростання», причому в суперечливій формі та шляхом доведення значимої особисто для цієї групи, особам, що «я, як ви», і водночас підкреслення «я – особистість». Останнє, зазвичай, спілкування з батьками, педагогами, іншими суб'єктами. По-друге, фіксуються мотиви, пов'язані з тим, що йде дитинством і його пережитками, так званий дитячий анархізм – прагнення негайно мати речі, що його цікавлять, покататися на машині, дати здачі кривднику та ін., як колись вчили в ранньому віці. По-третє, в кримінальних правопорушеннях виявляються мотиви, що впливають з їхньої залежності від дорослих та невміння знаходити законні способи відстоювання своїх прав. Звідси вбивства тих батьків, вітчимів, які знущалися над сім'єю, втечі з дому, бродяжництво з наступними крадіжками для задоволення невідкладних матеріальних потреб.

Усвідомлення складнощів і проблем, виникаючих в реальному житті, з якими неповнолітній не може впоратися самостійно, спотворення сприйняття реального світу ведуть до руйнування повсякденного способу життя, зміни життєвих орієнтирів, розвитку депресії, наростання соціальної ізоляції, сприяють формуванню девіантної поведінки, як правило, пов'язаної з серйозними психофізіологічними проблемами.

Криміногенний вплив інформаційного простору мережі Інтернет обумовлено наступними властивостями та обставинами.

По-перше, структура мережі з її анонімністю (людина невидима і не має можливості бачити інших людей) дозволяє з одного боку, почуватися легко і невимушено, у тому числі видаючи себе за повнолітнього, і таким чином отримувати доступ до тих видів діяльності та інформації, які в реальному (звичайному) житті були б для нього утруднені, а часом і недоступні (проведення платіжних операцій, відвідування сайтів доступних тільки дорослим користувачам, порносайтів тощо). З іншої сторони анонімність, відкриває широкі можливості для зловживання довірою самих неповнолітніх, в том числі за допомогою «хибна ідентичність», тобто уявлення іншою особою ¹ (в останні роки посилюється негативна тенденція спілкування дітей з педофілами, які вступають у контакт від імені дитини (однолітка); внаслідок такого спілкування неповнолітній самостійно створює фото- і відеоматеріали еротичного і порнографічного характеру).

Вироблений злочинцями механізм впливу Інтернет на неповнолітніх у галузі одержання та розповсюдження порнографічних матеріалів включає в себе маніпуляції, спрямовані на збудження інтересу, вмовляння зробити фото чи відео порнографічного та (або) еротичного характеру і направити їх на вказаний адрес або на номер телефону. Після отримання фото-відеозображень починається шантаж, спрямований на отримання нових матеріалів під загрозою поширення наявних серед найближчого оточення жертви.

По-друге, безмежні можливості інформаційного простору мережі Інтернет призводять до формування у неповнолітніх почуття безкарності та всюдозволеності, що збуджує бажання, спрямоване на вчинення проступків, а в ряді випадків і кримінальних правопорушення. Ілюзія свободи в віртуальному просторі може привести до формування у неповнолітнього правового нігілізму, спотвореного розуміння норм поведінки і безвідповідальності за досконалі дії. Так пропозиції здійснити самогубство, вказівки на самогубство як на спосіб вирішення проблеми, схвалення вчинення самогубства та використання психологічних прийомів в інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет схилили до вчинення самогубства [1].

Для формування певного стереотипу мислення у мережі Інтернет використовуються особливі психологічні технології, такі як: відволікання або концентрація уваги, створення ілюзій сприйняття, розумове спрощення, обмеження матеріалу, спотворення фактів, емоційне нагнітання та ін.

Дуже потужним засобом впливу в контенті мережі Інтернет є фільми, онлайн-відеоролики, приколи, аніме і кліпи, які доносять до глядачів не сухі факти, а через яскраві образи, емоційні характери, захоплюючі сюжети, диктують певні моделі поведінки та парадигми життєустрою.

По-третє, пошукові можливості мережі Інтернет дозволяють неповнолітнім користувачам не тіль-

ки розширювати кругозір, але і в процесі серфінгу [2] в інтернет-просторі отримувати інформацію про дії кримінальної спрямованості (про виготовлення та способи збуту наркотиків, вибухових пристроїв, способах самогубства, екстремістській діяльності, способах крадіжок, шахрайства та ін.).

В даний час поширення у мережі Інтернет, особливо у соціальних мережах, отримали такі способи впливу:

– кібербулінг – це віртуальний «терор», найчастіше підлітковий, який полягає в агресивному нападі, задирання, провокування, тероризуванні і цькуванні обраного підлітка;

– тролінг - розміщення в інтернеті (на форумах, в дискусійних групах, блогах, чатах та ін.) провокаційних повідомлень з метою викликати флейм (суперечка заради спору), конфлікти між учасниками, взаємні образи та ін.;

– кібергрумінг – це налагодження сексуальних контактів або сексуальне домагання до неповнолітніх за допомогою мережі Інтернет;

– секстинг – пересилання особистих фотографій, повідомлень інтимного змісту за допомогою сучасних засобів зв'язку: стільникових телефонів, електронної пошти, соціальних мереж.

Поширеності кібербулінгу і тролінгу в мережі Інтернет сприяє анонімність агресора, безвідповідальність користувачів і безкарність порушників.

Приблизно 23 % дітей потрапляють в інтернеті під «атаки» в формі переслідування, образи і цькування.

Велика частина (72%) дітей, стали об'єктами тролінгу і кібербулінгу, одержують серйозний стрес. Дані дії стають «тригерним фактором», тобто певним поштовхом, який здатний викликати у людини інтенсивні негативні переживання, думки, стан та дії. Найчастіше значні проблеми відзначаються у дітей в віці від 9 до 12 років.

Поява нових форм протиправних дій, які не охоплюються чинними складами кримінальних правопорушень, вказує на доцільність внесення змін в Кримінальний кодекс України [5], доповнення його статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за кібербулінг та тролінг поаналогії з кримінальним законодавством Нової Зеландії, секстинг по аналогії з законодавством США і Австралії і кібергрумінг по аналогії з законодавством Великобританії. При цьому секстинг є кримінальним правопорушенням, якщо на інтимних фотографіях зображено неповнолітнього; це розглядається як дитяча порнографія, причому винними вважаються обидва: як людина, що відправила фотографії, так і та що отримала їх, і класифікується як виробництво і зберігання дитячої порнографії відповідно. Відповідальність за кібергрумінг настає в тих випадках, коли особа, досягло вісімнадцятирічного віку, за допомогою мережі Інтернет встановлює контакт з неповнолітнім із метою отримання сексуальних послуг. Внесення даних змін сприятиме не тільки вдосконаленню правової системизації забезпечення безпеки неповнолітніх, зниження рівня їх віктимізації від протиправної поведінки в мережі Інтернет, але і попередження кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М. Дитячі самогубства – новітня загроза здоров'ю нації. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квіт. 2018 р., м. Харків). Харків: ХНУВС, 2018. С. 11–13.
2. Білоконь М.А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн європейського союзу: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2013. 208 с.
3. Іванова В.В. Причини та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 14–16.
4. Інформація у бутті людини та у професійному оперуванні : навчальний посібник. В.Ф. Калуга. Київ: НУБіП України, 2019. 145 с.
5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Петренко О.С. Інтернет як субпростір суспільства: структури та процеси: дис. ...канд. соц. наук. Старобільськ. 2017. 228 с.
7. Скільки українців користуються Інтернетом – дослідження. The village – Україна. URL: <https://cutt.ly/1nSXhVl>.
8. Хитрик Р. Більшість неповнолітніх злочинців виховуються в неповних сім'ях або без батьків. *Закон і бізнес*. №11 (1205). URL: <https://zib.com.ua/ua/issue/462/>.